

ΤΟ ΚΑΤΕΔΑΦΙΣΘΕΝ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ ΚΤΙΡΙΟΝ ΤΩΝ ΑΘΗΝΩΝ

ΑΛΙΣΤΑ, κυρίαί και κύριοι τῆς ἐνεστώσης γενεᾶς τῶν Ἑλλήνων, τὸ κτίριον ἐκεῖνο, εἰς οὗ τὴν ἐρείπωσιν ἢ ἀπαθείς παρίστασθε ἢ ἐξ οὗ οἱ εὐήγημένοι ἐξ ὑμῶν λαμβάνετε ἀφορμὴν νὰ κατεριωνευθῆτε τὸ παρελθόν, ὡς ἀμαθέες καὶ νηπιάζον καὶ ἀπειρόκαλον, τὸ κτίριον ἐκεῖνο, ὅπερ συνήθως τὸ κτίριον τοῦ Μπούκουρα ἐκαλεῖτο, συνδέεται μετὰ τῆς συγχρόνου ἱστορίας τῆς Ἑλλάδος καὶ ἀναμιμνήσκει τὴν πάροδον δύο γενεῶν ὄλων ἐξησκημένων περὶ τὴν αἰσθησιν τοῦ καλοῦ, σεμνοβίων, ἀρρενωπῶν, δύο γενεῶν, αἰτινες μίαν μόνην ἐγίνωσκον θεατρικὴν περίοδον, τὴν χειμερινήν, ἀλλὰ ἐνόουν ν' ἀπο-

κλώωσιν αὐτῆς μεμορφωμένοι περὶ τὰς καλὰς τέχνας, νὰ ἐντρυφήσωσιν εἰς θεάματα καὶ ἀκροάματα ἄξια πεπολιτισμένων ἀνθρώπων καὶ ἀρμόζοντα εἰς χρόνους συνεχόμενους πρὸς τὴν μεγάλην τοῦ ἔθνους ἐξέγερσιν.

Τερβραεῖας ἐπὶ μωριῶν ἐπεσώρευσκαν οἱ τῆς παρούσης γενεᾶς φιλοπαίγμονες εὐνοολόγοι σκόπτοντες τὸν ἀρχαῖον θεατρικὸν βίον τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος καὶ διὰ νοσηρᾶς φαντασίας παρήγαγον κωμικὰ δῆθεν ἐπεισόδια τοῦ βίου ἐκείνου, ἐντελῶς ἄγνωστα τοῖς προγενεστέροις. Γνωρίσας τὸ θέατρον ἀπὸ τοῦ 1851 οὔτε εἶδόν ποτε νὰ παριστῶσιν ἄνδρες ἀντὶ γυναικῶν, ὡς ἐγράφη πού μετὰ τοῦ ἀχαρίτου σκώμματος ὅτι ἀνηγγέλλετο καὶ διὰ δημοσίου κήρυκος «ἀπόψε τὴν γυναῖκα θὰ παραστήσῃ ἀληθινὴ γυναῖκα», οὔτε ἤκουσα ὅτι εἰς προηγουμένην ἐποχὴν

Σ. Δ. Π. Σ. Καὶ δημοσίᾳ ὁμολογοῦμεν ἀπείρους χάριτας πρὸς τὸν γνωστὸν διὰ τὴν πολιτικὴν εὐνομάθειαν καὶ τὴν θεομὴν φιλοπατριάν του, ἐπιφανῆ καὶ κραταῖον μαχητὴν τῆς Ἑθνικῆς δημοσιογραφίας κ. **Ὁδοῦδά 'Ιαλέμου**, τιμῶντα, ἐξ ἰδιαζούσης ἐκτιμῆσεως πρὸς τὸ ἔργον ἡμῶν, διὰ τῆς διακεκριμένης ἀνεργασίας του, τὴν «**Ποικίλην Σοῶν**» τοῦ 1898. Ἡ δημοσίευσίς τοῦ ἀνωτέρω περισπουδάστου ἄρθρου τοῦ παλαιμάχου ἀγωνιστοῦ τοῦ καλλιῶν κ. **Ο. 'Ιαλέμου**, στολίζει ἀλυτῶς τὸν παρόντα τόμον τοῦ **Ἑθνικοῦ Ἡμερολογίου**.

συνέβαινε τούτο. Τουναντίον πολὺς ἐγένετο λόγος περὶ τινος Ἀθηναῖς, ὡς ἐξόχου ἠθοποιῦ κριθείσης ὑπὸ τῶν μᾶλλον μεμορφωμένων οἰκογενειῶν, αἵτινες ζωηρῶς ἐνεθυμοῦντο καὶ τὴν κατὰ τὸ 1844, νομίζω, ἐποχήν, καθ' ἣν τὰ κωμικὰ πρόσωπα ἔπαιζεν ὁ περιφανὴς ἔπειτα καθηγητὴς ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ καὶ ἀθάνατος ἀναδειχθείς ποιητὴς διὰ τοῦ *Τίρι-Αίρι*, τῆς *Χίον Δούλης*, τοῦ *Πόργου τῆς Πέτρας* καὶ ἄλλων Θεόδωρος Ὁρφάνιδης, ὅστις καθ' ὃν χρόνον ἀνέβαινεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς, θαυμασίως διεχειρίζετο καὶ τῆς πολιτικῆς σατύρας τὰ βέλη ἐν ὄργανοις τοῦ τύπου, ἅτινα ὀφείλουσι νὰ μελετῶσιν οἱ τε σύγχρονοι καὶ οἱ μεταγενέστεροι, ὡς ὀφείλουσι νὰ μελετῶσι καὶ τὰ ἄλλα ποιήματα τῶν Σούτσου καὶ τὴν σάτυραν ἰδίως τοῦ Ἀλεξάνδρου Σούτσου, ἵνα κατανοήσῃσι τὰ ἀρρενωπὰ ἦθη τοῦ μετὰ τὴν ἐπανάστασιν παρελθόντος. Μετὰ θαυμασμοῦ δὲ ἐπίσης ἤκουσα μνημονευομένου τοῦ ἠθοποιῦ Ἀριστέα, ὅστις ἐκ Ρωμουνίας κατελθὼν καὶ ἐν εὐρωπαϊαῖς θεάτροις εἰς τὴν ἠθοποιίαν ἐκρυμνασθεὶς, εἶχεν ἀφήσει ἐποχὴν ἀκμάσας, νομίζω, κατὰ τὴν πρὸ τοῦ 1843 περίοδον, καθ' ἣν εἶχε δοξάσει τὸ θέατρον Μπούκουρα καὶ ἡ περίφημος Ἰταλίς αἰδὸς *Ritta-Basso*, πρὸς ἣν λατρικῶς ἐμμανῆ καὶ παράφορον εἶχε διατρανώσει ὁ ἐκ τῶν συμπαθεστάτων καὶ ἱποτικωτάτων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος Ἀνδρέας Λόντος, ὅστις καὶ ἐπὶ καλαισθησίᾳ τὰ μάλιστα διαπρέψας διὰ τε τὸν νοῦν καὶ τὸ ἦθος, ὠμολογεῖτο ὑπὸ περιφανῶν συγχρόνων αὐτῷ ἀνδρῶν, ὡς ἄξιός νὰ τύχῃ Πλουταρχεῖου βιογράφου. Κατὰ τὸ 1851 ἴσως τὸ ἐλληνικὸν θέατρον εὐρίσκατο ἐν τινι παρακμῇ μετὰ προηγουμένην σχετικὴν βλάστησιν, ὅποτε ἐν τούτοις τὴν σκηνὴν κατεῖχε πλὴν τοῦ Ἰωάννου Κούγκουλη καὶ ὁ ἐν Εὐρώπῃ ἀνατραφεὶς Καπέλος, ὅστις, μεθ' ὅλην τὴν ἑλληεψίαν καταλλήλων γυναικείων προσώπων, πυκνὸν προσέβλεπεν ἀκροατήριον, διότι δὲν ἦτο ἐκ τῶν συνήθων ἠθοποιῶν. Ἀλλ' ἀπὸ τοῦ 1853 ὁ μακαρίτης Α. Παγκυβῆς μετὰ ζήλου θερμοῦ εἰργάσθη ὑπὲρ τῆς προαγωγῆς τοῦ θεάτρου καὶ οἱ μαθηταὶ αὐτοῦ μετὰ στοργῆς παρεκκολουθοῦμεν αὐτὸν μεταβαίνοντα ἐκ τοῦ Πανεπιστημίου εἰς τὸ θέατρον Μπούκουρα, ἔνθα ἐξήσκει περὶ τὴν παράστασιν τῆς *Παραμοιῆς*, τοῦ ἰδίου ἐκτουτοῦ γνωστοῦ δράματος, περικαλλῆ καὶ σεμνὴν κόρην ἐκ τοῦ περιδόξου τῶν Περαιθῶν οἴκου, συνδεδεῖσταν ἔπειτα μετὰ συζύγου, ὅστις ἐπανειλημμένως ἐχρημάτισεν ἀνώτερος ὑπάλληλος τοῦ κράτους.

Τὸ δραματολόγιον, ὡς εἶπε, ποικίλον δὲν ἦτο, ἀλλὰ ἀνταπεκρίνετο εἰς τὰς ἠθικὰς ἀνάγκας τῶν πρώτων μετὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ βασιλείου δεκαετηρίδων, καθ' ἃς οἱ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ καὶ τῶν ἐπαρχιῶν ἐργασμένη νὰ σπουδάσῃ καὶ νὰ μορφωθῇ νεολαία ἀσμένως ἐσύγγαζεν εἰς τὸ θέατρον, ἀπλῶς καὶ μόνον, ἵνα λάβῃ ἰδέαν τινὰ αὐτοῦ μετὰ τὰς περιγραφάς, ἃς εἶχεν ἀναγνώσει ἐν τοῖς βιβλίοις ἢ εἶχε μάθει ἐν τοῖς γυμνασίοις περὶ τοῦ ἀρχαίου θεάτρου· οὐχὶ δὲ μόνον ἐτέρεπετο, ἀλλὰ καὶ ἠσθάνετο ἀνακωκωμένην τὴν ἀγνὴν ψυχὴν ἐκ τινων δραματικῶν ἔργων τοῦ Παναγιώτου Σούτσου, οἷον ὁ *Ὀδοιπός* ἢ ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Ζαμπελίου καὶ τῶν μεταπερρασμένων προϊόντων τοῦ Ἀλφριέρη. Καὶ μὴ

νομίσητε ὅτι τοιαῦτα θεάματα συνεκίνουν τὰ σπλάγγνα μόνων τῶν ἐξ ἀποκέντρων γωνιῶν τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος ἢ μεσογειῶν κωμῶν τῆς Μικρῆς Ἀσίας, τῆς Λέσθου, τῆς Χίου, τῆς Κύπρου, τῆς Ρόδου, τῆς Κρήτης προσερχομένων σπουδαστῶν. Οὔτε ἐν Κων]πόλει, οὔτε ἐν Σμύρῃ, οὔτε ἐν Σύρῳ καὶ Πάτραις εἶχον ἀναπτυχθῆ εὐτυχῶς ἔτι συστήματα ἀσέμνων διασκεδάσεων, αἵτινες ἤθελον προαναθρέψει οὕτω τὴν εἰς Ἀθήνας ὀρμῶσαν νεολαίαν, ὥστε νὰ καταφρονῇ τῶν ἐν τῷ κτιρίῳ Μπούκουρα θεαμάτων. Καὶ αὐτοὶ ἔτι οἱ ἐκ Ρωμουνίας φοιτῶντες ἐν Ἀθήναις ἑλληνοπαῖδες ἐκεῖ μὲν μὴ ἰδόντες εἰσέτι τοὺς γονεῖς ἀποβλαχισθέντας, ἐνταῦθα δὲ δαισιόμοι καὶ ἀνατρεφόμενοι ἐν οἰκοῖς ἐπιδόξων διδασκάλων τοῦ ἔθνους καὶ καθηγητῶν ἐπιλέκτων καὶ σοβαρῶν, ἔπρεχον εἰς αὐτὸ νὰ διέλθωσι μὲν ὀλίγας εὐφροσύνας ὥρας ἀχροζόμενοι τὸν ἀκούσιον Ἰατρὸν ἢ τὸν Ξηρταβελόνην τοῦ Μολιέρου ἢ τὰς ἐκ τοῦ ἰταλικοῦ συνήθως τότε μεταφερομένας κωμωδίας, οἷα αἱ τοῦ Γολδόνη καὶ ἄλλων, νὰ ἐντυψήσωσι δὲ εἰς τὰς πατριωτικὰς συγκινήσεις, ἃς εὗρισκον ἐν τῇ ἀλώσει τῆς Κων]λεως τοῦ Ζαμπελίου ἢ ἐν τῷ περιπαθεῖ λυρισμῷ τοῦ Ὀδοιπόρου.

Δὲν ἦσαν, ὅχι, πτωχὰ αἱ ἐκ τῶν παλαιότερων χρόνων ἐντυπώσεις τῆς ἑλληνικῆς νεολαίας καὶ κοινωνίας ἐν γένει τῶν Ἀθηνῶν. Ἐν τῇ τότε σχετικῇ σιωπῇ τῆς πρωτεύουσας τῆς Ἑλλάδος ἢ τε σεμνῇ καὶ μεγάλωπρεπῆ ἀρχαιότητι ζωηρῶς ἐνέπνεε καὶ ἐξύψουε τὰς ἐπιλέκτους καρδίας καὶ διανοίας καὶ ἡ μετὰ τῶν ἐπιζώντων ἀνδρῶν συγῆ τῶν νεωτέρων ἀναστροφή διήγειρε τὸν ἐνθουσιασμόν ἢ ἐπέβαλλε τὴν σεμνότητα καὶ οἱ στενωτέρωι τῆς σπουδαζούσης νεολαίας δεσμοὶ μετὰ τῶν καθηγητῶν τῶν τε Γυμνασίων καὶ Λυκείων καὶ τοῦ Πανεπιστημίου συνέτεινον εἰς τὴν ἑλληνικωτέραν καὶ σοβαρωτέραν μόρφωσιν τῶν ἡθῶν.

Ἄρκει νὰ διέλθῃ τις τὸ ἐλάχιστον τῶν δειγμάτων τῆς φιλολογικῆς κινήσεως, τοὺς στίχους τῆς πρώτης τοῦ ἔτους εἴτε τῶν διανομέων τῶν ἐφημερίδων εἴτε τῶν θεαπόντων ἄλλων μικρῶν ἐπαγγελμάτων, ἵνα ἴδῃ, ὅτι ἐν πάσῃ περιόδῳ τοῦ βίου τῶν προγεγενημένων ἢ τε πολιτικῇ καὶ ἢ κοινωνίᾳ ὑπὸ ζειδῶρου ἐδρῶσιζοντο αὖρας καὶ ἐν ἀτμοσφαιρᾷ τὴν ψυχὴν καὶ τὸ πνεῦμα ἐπιρρωνύση ἐκαλλιεργούντο καὶ ἀνεπτύσσοντο.

Μακρὰν ἤθελον ἐκδράμει τοῦ προκειμένου, ἐὰν μετὰ τῶν προσηκουσῶν διαστάσεων ἤθελον ἀναπτύξει ἐνταῦθα πόσον εὐεργετικῶς ἐπέδρασεν ἄλλοτε εἰς τὴν διάπλασιν τῆς τε πολιτικῆς καὶ τῆς κοινωνικῆς ἀγωγῆς ἢ ὑπέροχος καὶ διαπρεπῆς θέσις ἣν κατεῖχεν ἐν τῇ κοινωνίᾳ ἢ τάξις τῶν καθηγητῶν καὶ τῶν λογίων καθόλου, ἢ τάξις ἐκείνη τῶν ἀνδρῶν, ἣτις τὰ ἐκ τῆς Εὐρώπης ὄντα περιβαλοῦσα διὰ τῶν εὐγενῶν αἰσθημάτων, ἅτινα εἶχον καλλιεργήσει καὶ διετήρουν ζωντανὰ πάντοτε οἱ μεγάλοι τῆς ἐπαναστάσεως ἢ τῶν πρώτων κατὰ τὴν σύστασιν τοῦ βασιλείου ἀγώνων χρόνοι, προσεπάθει συγρικῶς νὰ καταστήσῃ ἀρρενωπούς ὅσον ἐνῆν τοὺς χαρακτῆρας τῶν σπυρότερον πλησιάζόντων αὐτὴν σπουδαστῶν τε καὶ μαθητῶν.

Ἄλλ' ἔτι ἀπώτερον ἤθελον μακρυνθῆ, ἐὰν ἐπειρώμην νὰ παραστήσω πόσον μέγαρα καὶ καταπληκτικὰ θὰ ἦσαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς τοιαύ-

της ἀγωγῆς, τοῦ τηλικούτου σφρίγγου, τῶν τοσούτων ἐμπνεύσεων καὶ ἐντυπώσεων, ἐὰν ἡμιλλῶντο πρὸς τὴν θερμουργὸν ταύτην ζωὴν νὰ ἀνταποκριθῶσι καὶ οἱ ἐν τοῖς ὑπερώοις τῆς πολιτείας διερχόμενοι τὸν μακροσμῶδη αὐτῶν βίον καὶ τὸν μακροσμὸν ἐκείθεν ἀπανταχοῦ ἐγκεντρῖζοντες ὑπέρτατοι τοῦ ἔθνους ἡγήτορες. Οἱ δὲ μετ' ἐλαφρότητος καὶ πυραμιδαίας πρὸς τὸ ἔθνος αὐτῶν ἀδικίας ἀνευρίσκοντες ἐν τῇ παραφροσύνῃ αὐτοῦ τὸν λόγον τῆς πτώσεως τῆς προλαβούσης δυναστείας, ἄς ἀναζητήσωσιν αὐτὸν κάλλιον εἰς τὴν ἀντίθεσιν ἣν ἀπετέλει ὁ ὄργανισμὸς πρὸς τὰ πρόσω ἢ ἀπανταχοῦ καὶ διὰ μυρίων τρόπων καταφαινομένη ὁρμὴ τοῦ ἔθνους πρὸς τὰ γενναῖα καὶ τὰ μεγάλα, ἢ τοῦ λαοῦ ἀκοίμητος ἀγρυπνία ὑπὸ τὰ αἰχμηρὰ κέντρα τῶν ζωηρῶν πόνων καὶ ἀναμνήσεων πρὸς τὴν ὑπνηλιότητα ἧτις, κατὰ τὴν ἐπιεικεστάτην κρίσιν, ἤθελε θεωρηθῆ ὡς ἡ κυρία ιδιότης ἡ χαρακτηρίζουσα τὰ ὑπερῶα τῆς πολιτείας.

Οὐδεμίαν ἀνάγκην ἔχω νὰ ἐξετάσω ἐνταῦθα τίνες καὶ ποῖοι οἱ μετὰ τὴν πρώτην πτώσιν ἐπιγενόμενοι χρόνοι· αἱ πρὸ τῆς πτώσεως ἐκεῖνης γενεαὶ ἠσθάνοντο σφραδρὰν ἀγανάκτησιν βλέπουσαι· ὅτι ἐκ τῶν δύο κωμικῶν τοῦ θεάτρου, — ἵνα ἐπανέλθωμεν εἰς τῶν σελίδων τούτων τὸ κύριον ἀντικείμενον, — ὁ μὲν ἐξελέγετο ἑνορκος μετὰ τῆς ἀνωθεν διδομένης ἐντολῆς νὰ καταδικάζῃ πάντα πολιτικὸν ἢ δημοσιογραφικὸν ὑπόδικον ἐν τῷ κακουροδικείῳ, ὁ δὲ ἐνεθαρρύνετο ἐπίσης ἐκείθεν πρὸς ἐκδοσὶν σατυρικοῦ οὐλλου παριστῶντος τοὺς παντοπόλους ἢ ἄλλους ἐπιπλήττοντας τοὺς ὑπαλλήλους αὐτῶν μετὰ τῆς ἐπιφωνήσεως «τί τὸ ἐκάματε ἐδῶ βουλήν ἢ γερούσιαν», ἐδυσφόρου ἐπὶ τῇ ἡδονῇ, μεθ' ἧς ἀνεγινώσκοντο ὑψηλὰ τὰ ἐν ἐτέρῳ σατυρικοῦ ὄργανῳ ἐπαναλαμβανόμενα «καὶ ὁ δεῖνα καὶ ὁ τάδες εἶναι ὄλοι μασκαράδες» καὶ ἔβλεπον καταβίβαζομένην τὴν ἐντολήν τοῦ θρόνου μανθάνουσαι· ὅτι καὶ οἱ γραμματεῖς τῶν εἰρηνοδικείων παρυσιαζόμενοι ἐνώπιον αὐτοῦ ἠρωτῶντο ἂν ἦναι ἀρωσιωμένοι. Ὅτε δὲ τὰ περιλάλητα καὶ ἀγρίως εὐγλωττα προλεγόμενα τῆς τελευταίας ἐκδόσεως τοῦ *Περιπλανομένου* τοῦ Ἀλ. Σούτσου κατέδειξαν πρὸ τοῦ φιλοτίμου καὶ μὴ ἑνοσούντος νὰ ἐθισθῆ εἰς λακτισματὰ ἔθνους τὰ εἰς τὸν Παρθενῶνα ἀντιτασσόμενα Γοτθικὰ μέγαλα, ἢ ἐντύπωσις ὑπῆρξεν οἷαν ἔμελλε νὰ προσδοκῆ τις παρὰ γόνων ἐποχῆς, καθ' ἣν περιδοξοὶ ἀκόμη ἄνδρες τῆς ἐθνικῆς παλιγγενεσίας ἔζων προκαλοῦντες καὶ ἐνεθαρρύνοντες εἰς γενναῖα τολμήματα.

Ὅπως δὴ ποτε καὶ ἂν ἔχωσι τὰ περὶ τούτου, τὸ ὑπὸ τοῦ φιλομούσου Βουτσινᾶ ἰδρυθὲν ποιητικὸν διαγωνισμὸς προκαλέσαν τὴν ἀναβλάστησιν ποιητικῆς γλώσσης πολλάκις ἐν τοῖς ἀνηροτάτοις ἀπαντώσεως τῆς φιλολογίας λειψῶσιν ἐπαύξεισέ πως καὶ τὸ δραματολόγιον· ἀλλὰ εἰς τὴν προαγωγὴν τοῦ ἐθνικοῦ θεάτρου μεγάλως συνέτεινεν ἢ κατὰ τὸ 1856 σύστασις ἐπιτροπείας, ἧς τὴν στιγμήν ταύτην, μὴ ἔχων διάθεσιν νὰ καταρῶν εἰς τὰς ἐφημερίδας τῆς ἐποχῆς, ἐνθυμούμαι μέλη τινά, ὡς λ. γ. τοὺς μακαρίτας Λασάνην, ἄνδρα εὐπαιδευτον καὶ φιλόμουσον τῆς ἐπαναστάσεως, Α. Ραγκαβῆν καὶ Ἰωάννην Α. Δελιγιάννην, γενικὸν γραμματεῖα τότε τοῦ ἐπὶ τῶν Ἐξωτερικῶν ὑπουργείου. Ἡ ἐπιτροπεὶα ἐκεῖνη

συλλέξασα ἐπιμελῶς πάντα τὰ πρωτότυπα ἢ μεταπεφρασμένα ἔργα καὶ ἐκλέξασα πρὸς ἐξάσκησιν τῶν ἠθοποιῶν ὅσας τραγωδίας, κωμωδίας ἢ δράματα ἐνόμισε καταλλήλους μεταφράσασα δὲ καὶ ἄλλα καὶ ἀγωνισθεῖσα νὰ μορφοῦσθαι ἐκλεκτὸν νέον προσωπιῶν ἢ νὰ τελειοποιήσῃ τὸ ἤδη ὑπάρχον, ἀνυψώσέ πως τὴν θέσιν τῶν ἠθοποιῶν ἀπέναντι καὶ ἑαυτῶν καὶ τῆς κοινωνίας καὶ ἐνεκαίνισε περίοδον ἀποθᾶσαν ἀρκούντως γόνιμον καὶ ἠθικῶς εὐπορον ἂν οὐχὶ πλουσίαν. Πλὴν τῶν ἕκτοτε ἢ καὶ ὀλίγον πρότερον ἀναθᾶντων ἐπὶ τῆς σκηνῆς ἠθοποιῶν, οὓς καὶ νῦν βλέπομεν καὶ ἀκούομεν ὑπερέχοντας καὶ ἀκμάζοντας, διεκρίθησαν καὶ τινες πρὸ πολλοῦ ἐκλιπόντες, ἐν οἷς διέπρεπεν ὁ ἐκ Κερκύρας Μανοῦσος, ὁ Σούτσας, ὁ Σίσυφος καὶ ὁ Χέλμης καὶ ἐκ τῶν γυναικῶν ἡ Ἀργυρῶ Συψώμου καὶ ἡ Ζῶσα μὲν ἀλλ' ἄδρανοῦσα νῦν γήρα Σούτσα.

Τὸ θέατρον Μπούκουρα ἐπληροῦτο ἀχροατῶν εἰς τὰς ἀνωτάτας τῆς κοινωνίας ἀνηκόντων τάξεις καὶ ἐχρησίμευσεν, ἀπὸ τῶν χρόνων ἐκεῖνων, ὡς φυτώριον προπαρασκευῆς διὰ τὴν ἐν ταῖς μεγαλοπόλεσι τῆς Ἀνατολῆς διδασκαλίαν τῶν ἑλληνικῶν ἢ μεταπεφρασμένων ἑλληνιστῶν δραματικῶν ἔργων, συντελέσασαν οὐ μικρὸν εἰς τὸν στενωπότερον σύνδεσμον τῶν διαφόρων χωρῶν τοῦ Ἑλληνισμοῦ. Ἐκ τῶν τελειότερων ἀνδραγαθῶν τῶν ζωηροτάτη παρὰ τοῖς τότε θεαταῖς παρέμεινεν ἡ μνήμη τοῦ Ξηριταβελόνη (L'Avare) κατὰ τὴν μετάφρασιν ἢ μᾶλλον ἐπιτυχεστάτην εἰς τὰ ἀρχαιότερα Συμυραϊκὰ ἢ Χιακὰ ἤθη μεταποίησιν τοῦ ἐξ Οἰκονόμων Οἰκονόμου.

Ἀλλὰ τὸ θέατρον Μπούκουρα ὑπῆρξε καὶ τὸ διδασκαλεῖον τοῦ μουσικοῦ αἰσθήματος, διότι ἐπὶ πέντε ἢ ἑξὶ μῆνας τοῦ ἔτους ἐφιλοξένοι τὸ Ἰταλικὸν μελόδραμα, εἰς ὃ μετὰ πολλοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐφοῖτα ἅπαντα ἢ τῶν Ἀθηναίων κοινωνία, καὶ ὅπερ, ἄνευ οὐδεμιᾶς μειώσεως τῶν ἄλλων μελημάτων, ἄνευ τῆς ἐλαχίστης βλάβης τῶν περὶ τὴν πολιτικὴν, τὰ ἔθνικα συμφέροντα καὶ τὴν ἐπιστήμην φροντιδῶν, καθίστατο ἐν ἑκ τῶν κυρίων ἀσχολημάτων πασῶν τῶν τάξεων. Ἐὰν δὲν ἐψάλλοντο ἐν τῷ κτιρίῳ Μπούκουρα τὰ οὐδὲ τὰ νῦν ἐν τοῖς Ἀθηναϊκοῖς θεάτροις ἡδόμενα ἔργα τοῦ Μάγερθερ ἢ τοῦ Βάγνερ, δὲν ἀντήχουν ὁμοῦς ἐν τῇ αἰθούσῃ αὐτοῦ τὰ γνωστὰ σεμνὰ τῆς ἐλαφροῦς γαλλικῆς μουσικῆς προϊόντα, διότι καὶ ἐὰν ἤθελον τότε τυγχάνει τῆς καθολικῆς διαδόσεως, τῆς βραδύτερον ἀπῆλυσαν, ἢ Ἀττικὴ κοινωνία ἤθελεν πῦξ καὶ λῆξ ἀποδιώξει ἐντεῦθεν τοὺς αἰτιδοὺς αὐτῶν, ὡς ἤθελεν ἐξώσει ἐκ τοῦ ἐδάφους τούτου τὴν ἠθοποιίαν, ἥτις θὰ ἐπειρᾶτο νὰ προσκαλέσῃ αὐτὴν εἰς τὰ ἑλληνικὰ κωμειδύλια. Ὑπερβολικὴ ἤθελεν ἴσως φανῆ τοῖς αὐστηροῖς τοῦ παρελθόντος κριταῖς ἢ ἐκλεκτῆς θέσις, ἣν κατελαμβάνον τότε ἐν τῇ κοινωνίᾳ τῶν Ἀθηναίων οἱ καὶ αἱ διεφθαρθεῖς τῆς Ἰταλικῆς μουσικῆς διότι σχεδὸν ἰστορικῶς εἶχον καταστῆ ἀπὸ τοῦ 1852 καὶ ἐντεῦθεν τὰ ὀνόματα τῆς ἐπαγωγῆς ὑψιφώνου Cominoti, ἥτις ὑποσκάζουσα ὀλίγον εἶχε προικισθῆ ὑπὸ τῆς φύσεως διὰ φωνῆς θαυμασίας ἀπελιπίζουσης μὲν ἐνίστατο τὴν ὀρχήστραν, ἀλλὰ ἐξαίρουσας τὸ φρόνημα τῶν θεατῶν ἐν τοῖς Λαμβαρδαῖς καὶ τοῖς ἄλλοις ἔργοις τοῦ Βέρδη καὶ κατακλιούσας τὰς ἀκοὰς αὐτῶν.

τῆς Marinangeli, ἧς οἱ θαυμασταὶ ἠγωνίζοντο νὰ ἐπιβάλωσι τὰ ὑπὲρ τῶν χαρίτων αὐτῆς αἰσθήματα εἰς τοὺς θιασώτας τῆς ἄλλης, τῆς Camragnia, ἣτις τὰς ἄλλας ἐλλείψεις ἐκάλυπτε διὰ θεληγῆτρων ἐκτάκτου καὶ πρωτοτύπου εἶδους· βραδύτερον δὲ, τῷ 1856, τῆς ὑψιφώνου Ortolani ἣτις καὶ εἰς τὸ μέγα θέατρον τῶν Μεδιολάνων εἶχε ψάξει καὶ τῆς ὁποίας τὸ ἄρμα ἐν λαμπαδηφορίᾳ ἔσυρον μέχρι τοῦ ξενοδοχείου αὐτῆς κατὰ τὴν ἐσπέραν τῆς εὐεργετικῆς οἱ ἔμμανεῖς θιασῶται. Καὶ δὲν ἐκρίνοντο ἀνάξιοι ἀρρενωπῆς γενεᾶς οἱ ἐθνουσιασμοὶ ἐκεῖνοι, διότι εὐγενέστατον εἶναι ἀναντιρρήτως ἡ καλλιέργεια καὶ ἀνάπτυξις τῆς καλαισθησίας καὶ ὁ θαυμασμός πρὸς τὴν ὑπέροχον καὶ τελείαν μουσικὴν τέχνην, ὅταν μάλιστα συνοδεύη αὕτη τὴν ἐπιδιώξιν ἄλλων ἰσχυρῶν αἰσθημάτων, οἷον ὁ πατριωτισμός, ὁ ὑψηλὸς ἔρωσ, ἡ τῆς οἰκογενειακῆς τιμῆς υπεράσπισις μέχρι θυσίας τοῦ βίου· καὶ τοιαῦτα ἦσαν τὰ αἰσθήματα, ἅτινα εἶχον ἐμπνεύσει τὴν μουσικὴν τοῦ Ροσσίνι, τοῦ Βελλίνι, τοῦ Δονιζέτι καὶ τοῦ Βέρδη, τῶν μεγάλων Ἰταλῶν διδασκάλων, οἵτινες ἐν τῇ δουλείᾳ τῆς πατρίδος τῶν ἐργασθέντες εἶχον μεταδώσει καὶ εἰς αὐτὴν τὴν μελοποίησιν τῆς ἀγάπης, τὴν τρυφερότητα καὶ τὴν συνοχὴν τῆς καρδίας, ὑφ' ἧς κατέχεται ἡ ἐν δεινοῖς χρόνοις ἀλγοῦσα ψυχὴ καὶ τῶν ὁποίων οἱ καλλιτεχνικοὶ ἀγῶνες ἐθεωρήθησαν ὡς καὶ ἐγένοντο πρόδρομοι τῆς ἐθνικῆς τῶν Ἰταλῶν παλιγγενεσίας. Ὅσα ἐγκώμια καὶ ἂν ἐγράφησαν, λίαν ἐπαξίως, περὶ τῶν τελευταίων ἔργων τοῦ Βέρδη, οἷος ὁ *Οθέλλος*, ἡ *Θορυβώδης μουσικὴ* τῆς πρώτης αὐτοῦ περιόδου, εἰς ἣν καὶ ἡ ἑλληνικὴ νεολαία τῶν προγενεστέρων χρόνων τερπομένη εἶχεν ἀνατραφῆ, θὰ μείνῃ πάντοτε ἀξία τῆς Ἰταλικῆς εὐγνωμοσύνης, ὡς εἴπερ τις καὶ ἄλλη ὑπηρετήσασα τὴν Ἰταλικὴν πατρίδα, καὶ θὰ εὐλογῆται ὑπὸ πάντων ὅσοι τὰ ἰσχυρὰ καὶ γενναῖα αἰσθήματα ἐνόησαν πάντοτε νὰ καλλιεργήσωσι. Μὴ λησμονήσητε δὲ ὅτι κατὰ τὴν πέμπτην τοῦ αἰῶνος ἡμῶν δεκαετηρίδα, αἱ παθήσεις καὶ ἀποτυχίαι τῶν Ἰταλῶν ὡς καὶ οἱ ἐθνικοὶ αὐτῶν πόθοι βαθύντατα τὰς ἑλληνικὰς συνεκίνουν ψυχάς, ὡς καὶ αἱ τῶν Ἑλλήνων εὐχαὶ δεόντως ἐξετιμῶντο παρὰ πᾶσι τοῖς πάσχουσι τῶν πεπολιτισμένων τοῦ κόσμου λαοῖς.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν τοῦ ἰταλικοῦ μελοδράματος παραστάσεων ὑπῆρξεν ἡ τοῦ *Βελισσίου* κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1853—54, διότι εἰς τὸ ἄρμα *trema Byzantio* εἶχε προβῆ τὸ ἀκροατήριον εἰς λίαν ἐμφαντικὰς ἐκδηλώσεις κατὰ τῆς Τουρκίας καὶ ἡ διπλωματία αὐτῆς εἶχεν ἀπευθύνει πρὸς τὴν ἡμετέραν κυβέρνησιν εἰδικὴν περὶ τούτου διακοίνωσιν. Ὅτε τῷ 1867 συνήντησα τὸν μετασχόντα τῆς παραστάσεως ἐκείνης συμπαθητικώτατον ὑψιφώνον Ortolani καὶ ἐπὶ δύο χειμερινὰς περιόδους παρεμείναντα ἐναῦθα, ψάλλοντα δὲ τότε εἰς τὸ Β. θέατρον τῆς Νεαπόλεως Fondo, μὲ ἡρώτα ἐν μεταβίωνων εἰς τι θέατρον τῆς Ἀνατολῆς, ἐν Σμύρνῃ ἢ Κλεῖ, διέτρεχε τὸν κίνδυνον νὰ συλληφθῆ ὑπὸ τῶν ἀρχῶν ἡ τοῦλάχιστον νὰ ἐξορισθῆ ἕνεκα τῆς συμμετοχῆς του ἐκείνης εἰς τὸν *Βελισσίου*. Τοσοῦτον δὲ ζωηρῶς ἀνεπόλει τὴν ἐν Ἀθήναις διαμονήν του οὐ μόνον ἕνεκα τοῦ περιστατικοῦ ἐκεῖνου, ἀλλὰ καὶ ἕνεκα τῶν πολλῶν

τιμών και συμπαθειών ὧν ἀπήλαυον ἄλλοτε οἱ περιφανεστάτοι τῶν Ἰταλῶν αἰδοί, ὥστε μὲ ἐβεβαίωσεν ὅτι δι' ἰδικαιτέρου τινὸς δεσμοῦ συνηνοῦντο ἐν ὀνόματι τῆς συμπαθητικῆς σκηπῆς καὶ αἰθούσας τοῦ Ἀθηναϊκοῦ θεάτρου πάντες οἱ κατὰ χρονικὸν τι διάστημα μετὰ τὸ 1852 διελθόντες ἐξ αὐτοῦ καὶ μετὰ πόνου, ὃν ἐγίνωσκεν ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ ἰδικὸν μου ἐνδιαφέρον, μοὶ ἐξέθηκε τὰς τύχας τῆς Cominoti, τὰς περιπετείας τῆς συμπαθητικωτάτης πασῶν Marinangeli, ἧς ἕνεκα φαρμακοποιὸς γνωστός ἐξεποίησε τὸ φαρμακεῖόν του—μὴ ἀπολαύσας ἐν τούτοις οὐδὲ τῆς ἐλαχίστης ἀσέμνου εὐνοίας αὐτῆς—καὶ ἤτις ἀπεβίωσεν ἐν Ἰνδίας δηγθεῖσα ὑπὸ ὄφειας, τῆς ἐν ἀκαρεῖ ἀπολεσάσης τὴν φωνὴν αὐτῆς Ortolani ἕνεκα ἀσθενείας κτλ. Ἐσπευσε δέ, θαυμάζων τὴν ἀνταπάρησιν καὶ τὴν ἀφιλοκέρδειαν μεθ' ἧς ἡ τῶν Ἀθηναίων κοινωνία περιέβαλε τὰς τοσοῦτον ἐπαγωγούς ἐκείνας σειρήνας τοῦ ἰταλικοῦ θεάτρου—καὶ εἰς τοῦτο συνετέλεσαν ἴσως οὐχὶ σμικρὸν αἰ ὑπὸ συζύγων, ἀδελφῶν καὶ μητέρων περιφρουρήσεις καὶ ἄλλα τοιαῦτα προσυλακτικὰ μέτρα, οἷον ἦτο καὶ ἡ ἀδιάκοπος διαβίωσις μεγαθηρίου τινος κυνὸς ἐπὶ θύρας τῆς περικαλλεστάτης αὐτῶν—ἔσπευσε, λέγω, νὰ μοὶ ἀναγγείλῃ ὅτι διατηρεῖ ἀκόμη παρ' ἑαυτῷ καίτοι μὴ ἐννοῶν τὴν ἐλληνικὴν, σάτυράν τινα ἣν εἶχε γράψῃ ὁ Ἀγγιλέως Παράσχος καὶ ἐν ἧ' ἐγχράσσοντο λέξεις τινὲς περὶ τῶν κερσοχαμόνων θαυμαστῶν τῆς Campagna. Ἐνδιαφερόμενη πάντοτε πολὺ δι' αὐτήν, μοὶ προσέθηκεν, ὡς καὶ διὰ τὴν ὑπερτέραν αὐτῆς Cominoti, διότι καὶ ἐκεῖνα ὡς ἐγὼ ἐμείναμεν μὲ τὴν ὠραίαν φωνὴν μας ἄνευ οὐδεμιᾶς προόδου εἰς τὴν μουσικὴν τέχνην. Τρέμω, εἶπε, νὰ παρουσιασθῶ εἰς τὸ δύσκολον κοινὸν τῆς Νεαπόλεως καὶ ὄψονται οἱ προσκαλέσαντές με διευθυνταὶ τοῦ Fondo ἔαν πάθω τίποτε. Ἀσμενέστατα μεταβίβας τὴν ἐσπέραν εἰς τὸ θέατρον ἵνα ἀκούσω τὸν Ortolani, ὃν οὕτως ἀνυπομόνως προσεδωκῶμεν ἄλλοτε ν' ἀκρασθῶμεν εἰς τοὺς Masnadierdi, ἰδίως ὅτε ἐγειρομένης τῆς σκηπῆς ἀπήγγελλε δι' ἐπιχαρίτου φωνῆς τὸ recitativo «quando lego in Plutarco» εἶδον εὐχαρίστως ὅτι ἡ λαμπρὰ βαρυτονίζουσα καὶ ἀρρενωπὴ φωνὴ του κατεγοήτευσεν καὶ ἐνεθουσίασεν τοὺς Νεαπολίτας διελθούσα τὰ δυσχερέστατα ἄσματα τοῦ Ριγολέτου ἄνευ οὐδενὸς παραφρονίας σκοπέλου.

Ἐκ τῶν ἱστορικῶν ἐσπερῶν τῶν ἐπὶ τῆς νέας δυναστείας χρόνων ἐνηθυμοῦμαι ἐκείνας, καθ' ἃς εὐαριθμούς τινὰς παραστάσεις ἔδωκεν ἡ περηνμισμένη πρωταγωνίστρια ἠθοποιὸς Ριστόρη κατεργουμένη ἐκ Κ' πόλεως καὶ κολακεύσασα τὸ κοινὸν τῶν Ἀθηνῶν διὰ τῶν ἐπανειληγμένων διαβεβαιώσεων αὐτῆς ὅτι ἐνταῦθα τὴν ἐνόησαν κάλλιον ἢ ἐν πολλαῖς ἄλλαις πρωτευούσαις, ἃς διήλθε διδάσκουσα τὸ δραματολόγιόν της καὶ βαθυτέρον ἐξετίμησαν τὴν ἀληθινὰ ἔξοχον αὐτῆς δραματικὴν τέχνην. Κατὰ τὸ ἔτος 1865, ὅπερ, ἔαν δὲν εἶχον τελεσθῆ κατ' αὐτὸ αἰ πρώται μετὰ τὸ νέον σύνταγμα ἐκλογαί, ἠδύνατο νὰ ὀνομασθῆ Ριστόρειον, πρώτην φορὰν ἴσως ἀπὸ τῆς κτίσεως αὐτοῦ τὸ θέατρον Μπούκουρα εἶδεν ὕψουμένης εἰς τοσοῦτον ὑπέρογκον ποσὸν τὰς τιμὰς τῆς εἰσόδου αὐτοῦ ἀλλὰ ἀναντιρρήτως λίαν ἐπαξίως. Ἡ γυνὴ ἐκείνη, ἧς αἰσῶναι βιογραφίαν πάνυ

τιμητικὴν ἐδημοσίευσεν ὁ Λεγκουβέ ἐν ταῖς Ἀναμνήσεσιν αὐτοῦ, παρέφερε τὸν ἀχροατὴν εἰς τὸν κόσμον, ὃν ἀναπαρίστα ἀπὸ τῆς σκηναῆς καὶ ὀλόκληρον κατελάμβανε τὴν διάνοιαν αὐτοῦ τεταραγμένην καὶ ἐκτὸς ἐαυτῆς. Ἡ Ῥαχὴλ εἶχεν ἂν οὐχὶ φοβηθῆ βεβαίως ὅμως ἀνησυχῆσαι ἐκ τῆς δεινότητος τῆς Ριστόρη, καὶ ὁ μνηστὴς Γαλάτης συγγραφεὺς μετὰ τινος πονηρᾶς ἡδονῆς ἀναφέρει πόσον ἐπιτυχῶς ἡ δευτέρα εἶχε παίξει τὸ πρόσωπον τῆς Μηδείας ἐν τῷ ὁμωνύμῳ δράματι ὅπερ διὰ τὴν πρώτην κατόπιν συμβολαίου μετ' αὐτῆς εἶχε γράψει—συμβολαίου ἀθετηθέντος.

Οὐχὶ δὲ μετὰ ἐπαναστατικῆς μοχθηρίας ἀλλὰ τούναντιον μετὰ συγκινήσεως καὶ ψυχικοῦ ἄλγους, ὅπερ ἐμποιεῖ πᾶσα ἐνθύμησις ἀποτόμων τῆς τύχης περιστροφῶν, θέλω παραθέσει ἐνταῦθα τὴν ἀνάμνησιν τοῦ ἱστορικοῦ χοροῦ τοῦ δοθέντος ὑπὸ τοῦ δήμου Ἀθηναίων ἐν τῷ θεάτρῳ Μπούκουρα, ἐσπέραν τινὰ μετὰ τὴν 25ην Ἰανουαρίου τοῦ 1858, κατὰ τὰς ἐορτὰς ἃς ἐτέλει τὸ Κράτος ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς βασιλείας τοῦ Ὄθωνος καὶ καθ' ἃς εἶδομεν ἐπισκευθέντας τὴν πρᾶτεύουσαν τῆς Ἑλλάδος μετὰ ἄλλων ξένων καὶ τὸν πρίγκηπα Μεττερνίχον Ριχάρδον, υἱὸν τοῦ περιωνύμου διπλωμάτου καὶ φαρμακωμένην, ὡς ἐλέγομεν τότε, ἐκ φύσεως ἔχοντα ὄψιν, διότι ἄνωθεν χειλιῶν συνεσσιγμένων καὶ γυμνῶν πάσης τριγώσεως ἐφέρετο σιμὴ καὶ ἄχαρις ρίς, ἐν δὲ τῇ ὄψει ἐκείνῃ ἀνεγνώσκομεν κακίας ἐπιφωνήματα ἐπὶ τῇ παρὰ τὴν θέλησιν τοῦ πατρός του μερικῇ τούλάχιστον ἐπιτυχίᾳ τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως. Κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐκεῖνας εἶχομεν εὐτυχῆσαι νὰ ἴδωμεν καὶ τὸν ἐπιδοξὸν τότε θεωρούμενον διαδοχὸν τοῦ θρόνου πρίγκηπα Ἀλδαλθέρτον, νεώτερον τοῦ μακαρίτου Ὄθωνος ἀδελφόν, οὐτινος ἐν τούτοις ὁ ἄγαν καθολικὸς οἶκος καὶ τὰ ἴδια αὐτοῦ θρησκευτικὰ αἰσθήματα ἀπεμάκρυνον ὁσημέραι ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἀπὸ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου, διότι εἰς πᾶσαν ὑπόμνησιν περὶ τῆς ἀνάγκης τῆς ἐπιβαλλούσης τὴν πρὸ τῆς μοιραίας ὥρας βᾶπτισιν αὐτοῦ εἰς τὸ ὀρθόδοξον δόγμα ἐδίδετο ἀπάντησις ὑπεκφυγῆς ἢ ὑπόσχεσις περὶ ἐκπληρώσεως τοῦ καθήκοντος τούτου μετὰ τὴν εἰς τὸν θρόνον ἀνάβασιν. Ἡ μακαρίτις βασίλισσα Ἀμαλία γινώσκουσα τὰς διαθέσεις ταύτας τῶν ἐν Μονάχῳ καὶ ἐρεῖδουσα ἐπὶ αὐτῶν προσδοκίαις διὰ τὴν ὑπὸ τοῦ ἀδελφοῦ αὐτῆς δουκὸς τοῦ Ὀλδεμβούργου διαδοχὴν, μετὰ τινος ἀρελείας ἀσυμβιβάστου πρὸς τὴν εὐφυίαν, τὴν πνευματικὴν εὐστροφίαν καὶ τὴν ἡγεμονικὴν ἀξιοπρέπειαν, διέτασσε τοὺς ὑπασπιστὰς νὰ ἐπανάγωσιν εἰς τὴν ἔριππον συνοδίαν τοῦ βασιλικοῦ ζεύγους καὶ τῶν ἄλλων πριγκήπων καὶ μεγιστάνων τὸν πρίγκηπα Ἀλδαλθέρτον, ὁσάκις οὗτος κατὰ τὴν ἐν τῇ πόλει περιήγησιν ὅλων τούτων τῶν ἐπισήμων ἡμετέρων τε καὶ ξένων, διέφρουγεν αὐτοὺς καὶ ἔτρεγε μόνος ἔριππος εἰς τὰς παρόδους, ἵνα καταστῆ ὅσον ἐνῆν δημοτικὸς. Τοῦτο συνέβη ἰδιαιτέρως καὶ παρατηρηθῆν ἐσχολιάσθη ζωηρῶς ὅτε ἀρήσας τὴν συνοδίαν ταύτην περὶ τὸ Θησεῖον ἰπεύουσαν περιεπλανήθη εἰς τὰς ἀποκεντρωτάτας συνοικίας τῆς Πλάκας. Ἄλλ' αἰ μετὰξὺ Μονάχου καὶ Ὀλδεμβούργου ἔριδες καὶ ἀντιζηλίαι περὶ τοῦ Ἑλληνικοῦ θρόνου αἰ ζωηρῶς καὶ ἐν τοῖς ἀνακτόροις τῶν Ἀθηνῶν καλλιεργηθεῖσαι μετὰξὺ τοῦ ἀνακτοῦ καὶ τῆς ἀνάσ-

σης διατηρηθῆσαι· δὲ καὶ διὰ δύο ξένων ἐνταῦθα πρεσβευτῶν, τοῦ στρατηγοῦ Φέδερ τῆς Βαυαρίας καὶ τοῦ Πρώσου Γκόλτς τοῦ ὑπὲρ τῆς αὐλῆς τοῦ Ὀλδεδμβούργου ἀποσταλέντος νὰ ἐργασθῆ, οὐ τοῦ παρόντος χώρου καὶ χρόνου. Ὁφείλω μόνον νὰ ἀναπολήσω ἐν ταῖς παρούσαις σελίσιν ὅτι κατὰ τὴν ἐσπέραν ἀκριβῶς τοῦ δημοτικοῦ χοροῦ ὁ Ὄθων δὲν ἐφαίνετο ὅσον ἤθελε τις ἀναμείνει φαιδρός, καὶ διὰ παραλλαγῆς τινος τῶν προσώπων καὶ ἐκβιάσεως τῶν συμβεβηκότων ἠδύνατο νὰ παραβάλλῃ τὸν χρόνον ἐκείνον πρὸς τὸν «ballo in maschera splendidissimo» τὸν πρόδρομον τῆς καταστροφῆς, διότι ἀκριβῶς μετὰ ἕν ἔτος ἐδικάζετο ἐν τῷ κακουργοδικεῖῳ ὁ Ἄλ. Σούτσος διὰ τὰ Προλεγόμενα τοῦ «Περὶ πλανωμένου» οὗ ἡ δίκη καὶ καταδίκη ὑπῆρξεν ἐκ τῶν ἰσχυροτάτων κτύπων τῆς Βαυαρικῆς δυναστείας. Ἡ σχετικὴ ὅμως μελαγχολία ἀπεδόθη τότε οὐχὶ εἰς μαντικὴν τινὰ δύναμιν τοῦ βασιλέως ἀλλὰ εἰς τὰς οἰκογενειακὰς ἀντιζήλιας, αἵτινες ἀπὸ τοῦ 1856 ὑποδαυλισθεῖσαι κατὰ τὰς ἐορτὰς ἐκείνας εἶχον καταστῆ γνωσταὶ εἰς πολλοὺς κύκλους ἡμεδαπούς τε καὶ ἐξωτερικούς. Τὸ κατ' ἐμέ, παρατηρήσας μετὰ ἄλλων φίλων τὴν τοιαύτην ὄψιν τοῦ μακαρίτου ἀφῆκα πρὸς στιγμὴν πᾶν σχολίον περὶ τούτου καὶ ἠρέσθη ἐν τῇ εὐχάριστον ἐκπληξίν, ἣν ἠσθάνθηκα ὅτε περιερχόμενος τὰς διαφόρους ομάδας καὶ ἀπευθύνων δύο λέξεις εἰς πάντα, ὃν τυχαίως συνήντα, προώρισε καὶ εἰς ἐμέ τὴν φράσιν «εἶχε πολλὰ φῶτα» καὶ μετέβη εἰς τοὺς παραπλεύρους μου, ἵνα τιμήσῃ αὐτοὺς διὰ σημαντικωτέρων ἴσως προσφωνήσεων, ἐξ ἐκείνων ἅς σοβαρῶς προσεδόκων τινὲς τῶν παρευρεθέντων, νομίζοντες μάλιστα ὅτι καὶ εἰς προσωπικὴν γνωριμίαν ἐπεθύμει ὁ βασιλεὺς νὰ ἔλθῃ πρὸς αὐτούς. Δὲν εἶναι ἐνταῦθα ἡ καταλληλοτέρα περίστασις πρὸς ἀνάκρισιν καὶ ἀνεύρεσιν ἐνν τότε ἢ τῶρα πλεονάζουσιν οἱ ποθοῦντες νὰ τιμῶνται διὰ τοιοῦτων βαρυστημάτων λέξεων ἐν ἀναλόγοις εὐκαιρίαις· εἰζεύρω μόνον ὅτι τὸ πρῶγμα μοὶ ἐφάνη πολλῶ ἀηδέστερον κατὰ τινὰ δημοτικὸν χορὸν, ὅστις ἐδόθη ἐν Νεαπόλει μετὰ τὴν εἰς τὸν κόσμον ἔλευσιν τοῦ ἐσχάτως νυμφευθέντος διαδόχου τῆς Ἰταλίας, τὸν Ἰανουάριον τοῦ 1870, ὑπὸ τοῦ τότε διαδόχου ἀκόμῃ καὶ πρίγκηπος Οὐμβέρτου καὶ τῆς πριγκιπίσσης Μαργαρίτας. Πάντες οἱ παρεστώτες συνωθῶντο κατὰ τὴν παρέλασιν τῶν πριγκίπων ἐννοοῦντες νὰ τιμηθῶσιν ἰδίᾳ διὰ τινος λέξεως τῆς συμπληθητικῆς ἡγεμονίδος.

Ἡ ἀπὸ τῶν βασιλέων εἰς τὸ ἄτομόν μου μετὰβασίς εἶναι ἀναντιρρήτως λίαν ἀπότομος· ἀλλ' ὅταν αἰσθάνηται τις ὅτι παρέτεινε τὴν ἐπίσκεψίν του εἰς βαθμὸν παρὰ πολὺ ὀγκληρὸν, ἐπιτρέπεται, νομίζω, νὰ ἐξέλθῃ καὶ διὰ τῆς θυρίδος. Ὅταν δηλαδὴ εἰς μακρὸν λόγον ἐπασχολῆ τοὺς ἀναγνώστας ξένου πονήματος, ἔστω καὶ ὅταν τὸ ἀντικείμενον τοῦ λόγου ἦναι τοσοῦτον σοβαρὸν ὡς τὸ κατεδαφισθὲν θέατρον Μπούκουρα, δύναται νὰ περικυτολογήσῃ, ἀρκεῖ μόνον νὰ καταλήξῃ: Καὶ λοιπὸν ὅτε συνέβη ἡ ἐπανάστασις τῆς 10ης πρὸς τὴν 11ην Ὀκτωβρίου, τὸ ἰταλικὸν μελόδραμα εἶχεν ἀρχίσει πρὸ 5 ἢ 6 ἡμερῶν. Ἡ ἐπὶ τοῦ θεάτρον ἐπιτροπεία, ἣν ἡ Αὐλὴ ἐφορόντιζε νὰ καταρτίξῃ ἐξ ἐννοουμένων αὐτῆς, ἐν οἷς ἱκανοὶ πάντοτε ἀξιωματικοί, εἶχε στερηθῆ ἐνὸς τῶν κυρίων μελῶν τῆς, ἀνωτέ-

ρου άξιωματικού, όστις μετά τήν έξωσιν του βασιλέως είχεν άδικαιολογήτως όλως καταρύγει· είς Κέρκυραν, φίλος μου δέ επαναστάτης λοχαγός του πεζικού τότε και τώρα ανώτατος—λίαν εύλόγως—μετάθλας παρά τῷ κ. Θ. Ζαίμη, ύπουργῶ των Έσωτερικών, είσηγήσατο αύτῷ τήν ιδεάν ότι· έγώ επιθυμῶ διακρίτως νά νομασθῶ μέλος τῆς επιτροπείας, και εν ᾧ περιπτώσει διωριζόμην έγώ, έδέχετο και εκείνος νά μετάσχη τῆς επιτροπείας ώς αντικαταστάτης του άποχωρήσαντος άξιωματικού. Ο κ. Ζαίμης δικαίως λίαν έδίστασε νά μοι πέμψη τοιοῦτον διορισμόν, όστις ήδύνατο νά έκληρθῆ ώς προσβλητική είρωνεία, διότι· ούδένα άλλον μοι είχε άπευθύνει ή επκνάστασις—και ούδένα είχον, έννοεΐται, ζητήσει. Έπι τέλους πεισθεις ύπό του φίλου λοχαγού ότι· ζωηρός μ' έφλεγε πόθος νά επιτηρῶ τὰ του μελοδράματος πρόσωπα και πράγματα υπέγραψε δύο έγγραφα εν οίς κολακευτικώτατα μνημονευμένου του προς τήν καλλιτεχνίαν εκτάκτου ήμῶν ένδιαφέροντος παρεκαλούμεθα νά αναλάβωμεν τὰ σοβαρά καθήκοντα των μελῶν τῆς επιτροπείας του θεάτρου. Και τῶντι· τοσοῦτον σοβαρῶς εξετελέσαμεν ταῦτα, ώστε και πριν ή συνεργασθῶμεν άμφοτέροι εν τῇ Συνλεύσει· διά τήν σύνταξιν τῆς πολιτείας· είχομεν συνεννοηθῆ και μετά των δύο άλλων διατηρηθέντων εκ του παρελθόντος μελῶν προς σύνθεσιν και εκδοσιν νέου κανονισμού, όστις μέχρι τῆς κατεδράσειως του θεάτρου Μπούκουρα έμενεν άκόμη τοιχοκολλημένος επί των ξυλίνων στύλων του πανελληνίου θεάτρου. Άλλά τὰ καθήκοντα των επιτρόπων είχον καταστήσει πράγματι· σοβαρά αί συγκαί τότε διαδηλώσεις υπέρ του Άλφρέδου, ὧν τινές κατέληγον είς τὸ θεάτρον και ὧν ένεκα είς συνάδελφος συνεβούλευσεν εν άγνοίᾳ των άλλων τήν πρωταγωνίστριαν άοιδόν τῆς Traviata άντ' Alfredo, Alfredo, νά λέγη Alberto. Alberto, ίνα μη καταβιβάζηται επί τῆς σκηνῆς τὸ όνομα του επιδόξου.

Η άθῶα αύτῇ άλλαγή ούδεμίαν ένόχλησιν και ταραχήν ήδύνατο βεβαίως νά προκαλέσῃ· άλλ' ή τήν Traviata χδουσα ήτο κατά τύχην λίαν συμπληθητική και είχε μορφώσει εύρῶ και ισχυρόν κόμμα, οὔτινος ήγοῦντο εύάριθμοί τινες νέοι εκ των ήμετέρων, ένῶ ή πρό τῆς συμμετοχῆς ήμῶν εν τῇ επιτροπείᾳ παραγγεληείσα είς Μεδιόλανα έξοχος άοιδός και μετ' ήμέρας τινάς άριχθείσα δέν ήτο μὲν χαρίεσσα και κομψή, αλλά υπερέβαινε πάσας σχεδόν τὰς πρό αύτῆς έλθούσας ένταῦθα Ιταλίδας πρωταγωνίστριας, πλην ὡςως τῆς Rita-Basso, και ώς τοιαύτη δικαίως κατέκτησε τήν θαυταίαν εκτίμησιν, τήν συμπάθειαν και τὸν θαυμασμόν άπάσης τῆς κοινωνίας, ήτις, έν ύπό άλλας ήρεμωτέρας περιστάσεις έψαλλεν αύτη εν τῷ άθηναικῷ θεάτρῳ, πολὺν χρόνον θά επησχολει σχολιάζουσα τήν μουσικήν αύτῆς τέχνην. Άλλά τί νά γείνη προς άπάλλαγήν και των θεατῶν και τῆς άδικώτατα συριττομένης άοιδού και τῆς επιτροπείας από των άφρορήτων ένόχλησεων των κομματαρχῶν τῆς Traviata, οὔτινες οὔτε είς τὰς φιλικὰς και συναδελφικὰς ήμῶν παρακλήσεις εκάμπτοντο, οὔτε είς τὰς αὔστηροτέρας παρατηρήσεις περι τῆς κακίστης ιδέας, ήν ήθελον συλλάβει· οί ζένοι· περι τῆς άπειροκαλίας και αναίσθησίας ήμῶν, μη συγκρινουμένων εκ τῆς άθανάτου λ.γ. ήθοποιίας και μελωδίας,

μεθ' ἧς ἡ ὑπὲρ εὐαριθμῶν εὐτυχῶς συριπτομένη παρέστηκε τὴν Sonnam-bula καὶ ἐπιβαλλόντων παραλόγως εἰς ἡμᾶς αὐτοὺς τὴν ὑπὲρ τῆς ἄλλης προτίμησιν, μόνον καὶ μόνον διότι ἦτο φιλομειδῆς καὶ φιλοπαίγμων. Τὸ πρῶγμα ἀπέβαινε τῇ ἀληθείᾳ κωμικοτραγικὸν καὶ διὰ τὴν σκη-νὴν καὶ διὰ τοὺς θεατὰς καὶ δι' ἡμᾶς τοὺς ἀγγύπνους φρουροὺς τῶν περὶ τὸ ἰταλικὸν μελοδράμα. Ἔστιν ὅτε ἠναγκάσθημεν νὰ εἰσελθῶμεν τι-νὲς ἐξ ἡμῶν εἰς τὰ δωμάτια τῆς φιλομειδοῦς διὰ νὰ τῇ ἐπιβάλωμεν ὀλιγωτέραν χρῆσιν τῶν χαρίτων αὐτῆς ἐπὶ τῆς σκηνῆς, ἀλλὰ τὰς νου-θεσίας ἡμῶν ἐκλαμβάνουσα ὅπως οὖν προσβλητικὰς ἤρχιζε νὰ κλαίῃ θερμὰ δάκρυα ἐπιφωνοῦσα «δὲν τοὺς γνωρίζω, σὺς ὀρκίζομαι, αὐτοὺς ποῦ θορυβοῦν δι' ἐμέ». Τὴν ἄλλην ἐσπέραν εἶχομεν τοὺς εὐλόγους λυγμοὺς τῆς θαυμαστῆς πρωταγωνιστρίας, τὴν αἰφνιδίαν ἀποχώρησίν της ἐκ τῆς σκηνῆς καὶ τὴν κατόπιν ἀγόρευσιν πρὸς τὸ κοινὸν Ἰσπανοῦ τινος βαρυ-τόνου, ὅστις τὴν ἐσπέραν ἐκείνην ὑπεκρίνετο τὸν Ἑβραῖον ἐν τῷ ὄρω-νύμῳ μελοδράματι καὶ ὅστις ἐξ εὐγενῶν τῶνόντι καταγόμενος καὶ εὐρὼν λίαν δριμείας τὰς περὶ τοῦ διαθήματος αὐτοῦ ἐπιτιμήσεις, ἅς τῷ ἀπηυθύνωμεν διὰ τινος ὑπαλλήλου ἐκ τοῦ θεωρείου μας, μᾶς ἐμή-νυσεν ἀπάντησιν ἀρχομένην ἀπὸ τῶν λέξεων «dites à madame la commision». Ἐννοεῖται ὅτι ἡ ἐπιτροπεία ἱκανοποιήθη παρὰ τοῦ εὐ-πατρίδου βαρυτόνου ζητήσαντος τὴν ἐπισῶσαν συγγνώμην τῇ μεσολαβή-σει φίλου του τινος γραμματικῶς πρεσβείας· ἀλλὰ αἱ ἐνοχλήσεις αὐτῆς δὲν ἔπαυσαν καίτοι τοῦ ἐπεισοδίου ἐκείνου ἐπενεγκόντος συναίσθησίν τινα εἰς τοὺς φίλους ἡμῶν κομματάρχας τῆς μικρᾶς, ὡς τὴν ὠνόμαζον, οἵτι-νες κατενόησαν, ἐπὶ τέλους, ὅτι ἡμᾶς τε καὶ τὴν ἐπανάστασιν ἡδίκουον πα-ριστῶντες αὐτὴν ὡς ἐν ἴσῃ μοίρᾳ τιθεῖσιν τὰς περὶ νέας δυναστείας φρο-ντίδας καὶ τὸ ὑπὲρ συνήθως κομψῆς αἰδοῦ ἐνδιαφέρον. Εὐτυχῶς ἔκοτε περιωρίσθησαν εἰς εὐφυολογίας, καθ' ἃς ἡ μᾶς ἀνεμίμησεν τί ἐξεφώ-νησεν οἱ γέροντες τῆς Τροίας ἀπὸ τῶν Σακίων Πυλῶν θαυμάζοντες τὴν Ἑλένην ἢ ἐδίδασκαν ἡμᾶς ὅτι τελειότεροι εἶναι καὶ μᾶλλον πεπολιτι-σμένοι οἱ θιασῶται τῆς ρουσιακῆς καλλονῆς ἐνομένης μετὰ τινος τέχνης ἔστω καὶ μετρίας ἢ οἱ λάτρεις ἐνδὸς μόνου καλλιτεχνικοῦ εἶδους τοῦ τῆς μουσικῆς, ὅταν μάλιστα ἡ φωνὴ ἐξέρχεται ἀπὸ τοιούτων παχυλῶν χει-λέων εὐρύτατα ἀνοιγομένων ὑπὸ τηλικαύτην ῥίνα· διότι ἡ δυστυχῆς ἐκείνη αἰδοῦς, ἥτις διὰ τῆς μεγάλῃς αὐτῆς τέχνης ἐχρησίμευσε τὸν χειμῶνα τοῦ 1862 ὡς ἡ τερπνοτέρα καὶ ἀνακουριστικωτέρα παρέλθασις ἀπὸ τῶν ἄλλων φροβερῶν τῆς ἐποχῆς μεριμνῶν, εἶχεν ἀδικηθῆ πῶς ὑπὸ τῆς φύσεως κατὰ τὰ μέρη ταῦτα τῆς μορφῆς.

Ὅσαίς ἔκοτε ἀκούω νὰ λέγωσιν ὅτι ἡ θεία Πρόνοια σκληρῶς ἐτι-μώρησε τοὺς μετασχόντας τῶν ὑπὲρ τῆς πτώσεως τοῦ μακαρίτου Ὁθω-νὸς ἀγῶνων «ἔχετε δίκαιον, ψιθυρίζω κατ' ἐμαυτόν, καὶ πρῶτοι ὑπέ-στημεν τὴν ποινὴν τὴν ἐκ τῆς ἐξώσεως, μετὰ φίλου μου στρατιωτικοῦ δευθέντες νὰ φροντίσωμεν ὑπὲρ προαγωγῆς καὶ καλλιέργειας τοῦ καλ-λιτεχνικοῦ αἰσθήματος ἀπὸ τῶν σκηναίων σανίδων τοῦ θεάτρου Μπού-κουρα κατὰ τὴν ἐπαναστατικὴν τοῦ 1862—63 περίοδον τοῦ Ἰταλι-κοῦ μελοδράματος».

Ἐν Ἀθῆναις τῇ 15 Φεβρουαρίου 1897

ΟΔΥΣΣΕΥΣ ΙΑΛΕΜΟΣ